

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ – НАРОДНИ ОБИЧАЈИ ИЗ БОСАНСКОГ ПЕТРОВЦА И ОКОЛИНЕ

Анстракт: Аутор у раду описује дио народних обичаја Срба и муслимана из Босанског Петровца и околине. Сурова прошлост и још суровија потрошачко-индустријска садашњост довели су до трајног заборављавања појединих обичаја у овом крају. За неке од тих обичаја данашња покољења Петровчана могу сазнати само из књига или, у мањој мјери, из причања старијих становника. Обичаји који су се сачували до данас у великој мјери су измијењени и прилагођени новом времену.

Кључне ријечи: Босански Петровац, Срби, муслимани, народни обичаји.

Данашње потрошачко друштво¹ је почело производити своју масовну потрошачку културу, која се може знатно лакше користити од стварне културе: стрипови, шунд литература, криминалистички филмови, различите забавне ревије, спортски спектакли и сл. Многи људи су почели да иду за материјалним добрима, губећи из вида да је духовна конфекција висока цијена за једнострану развој. Неријетко се, и код нас, појављују статусни симболи по којима се људи процјењују: шта посједују, какву кућу и аутомобил имају, како се облаче, с ким се друже, док се мање процјењује да ли живе са осјећањем за узајамност и солидарност, или, да ли живе садржајним и човјечним животом.² Све ово довело је до губљења осјећаја за народне обичаје и традицију. Данашња популација све чешће за информацијама посеже путем интернета, док се научна књига из широких народних маса постепено губи. Исту судбину доживјели су народни обичаји и традиција, док је мањи број истих претрпио велике измјене и прилагођавање савременим друштвеним токовима.

---

¹ Потрошачко друштво се дефинише као онај степен економског и друштвеног развоја када ниво потрошње превазиђе онај ниво на ком се задовољавају минималне животне потребе. То друштво тада карактерише масовна потрошња којој су подређени сви други економски процеси и која битно утиче на вредносни систем, систем друштвених и појединачних циљева и на друштвене основе у целини. *Savremena administracija*, Politička enciklopedija, Beograd 1975, 799.

² Милан Турјачанин, *Социологија*, Бања Лука 1998, 171.

Ништа боље нису прошли ни обичаји српског народа у Босанском Петровцу и околини. Од турског јарма, преко аустроугарске окупације, усташког покоља, до посљедњег егзодуса Срба, изазваног муслиманско-хрватском агресијом на западно-крајишке општине,³ многи обичаји су једноставно ишчезнули, нема им трага у књигама. А како и не би, ако знамо да су нестајала материјална добра, а не ли културна. Према Мирославу В. Драшкићу, народна ношња је најбољи примјер за наведено: *Нарочито тешко је било испитати Подгрмеч и Кнежпоље, читаво Поуње, долину Сане, Петровачко поље и Бравско. Тамо је послјије окупације Босне 1878. од стране Аустроугарске отпочело интензивно насељавање Личана и унутрашње сељакање становништва што је, уз продор капиталистичког економског система, утицало на рано нестајање народне ношње.*⁴

У Босни и Херцеговини су Ђурђевдан славили муслимани као и Срби, исти дан, а исто је важило и за Светог Илију. За Светог Илију честа је била изрека: *до подне Илија, а од подне Алија.*⁵ Уочи Светог Георгија био је обичај да дјевојка муслиманка која жели да привуче пажњу одређеног момка, женика, у вријеме отпочивања Сунца изађе у авлију,⁶ стане уз тарабу,⁷ тако да лицем буде окренута ка западу, чекајући да Сунце почне залазити. Када Сунце буде готово зашло, дјевојка би почела да изговара басну: *Ој баснице, по богу сестрице, ти не запињи за ме, ни за моје скуте ни рукаве, ни за земљу ни за небо, ни за гору ни за воду, ни за моју кућну подумијенту, већ за Мехмедов⁸ ум и памет.* Сутрадан је дјевојка, устајући прије изласка Сунца, поново стајала код тарабе, овај пут окренута лицем ка истоку, изговарајући ријечи приликом изласка Сунца: *Ђурђев-данче, мој лијепи данче, помози ми молим ти се, окренути мога предрагог и прелијепог Мехмеда.* Чим би ове ријечи изговорила, дјевојка би, не обазирјући се, побјегла у кућу.⁹

Петар Мирковић је записао молитву коју би дјевојка Српкиња, у жељи да привуче момка, женика, почела читати ујутро, прије изласка Сунца на Ђурђевдан, понављајући је четрдесет дана. Молитва се звала *Саландар*:

*Ја посија саландар,
По ајату по кревету.
Није нико саландар,
Већ је никла постељина;*

³ Мисли се на 1995. годину

⁴ Mirosław V. Draškić, *Narodne nošnje severozapadne Bosne*, Banja Luka 1962, 8.

⁵ Владимир Ћоровић, *Босна и Херцеговина*, Бања Лука – Београд 1999, 96.

⁶ Двориште

⁷ Ограда

⁸ Овдје се изговара име момка. Име *Мехмед* је симболично наведено.

⁹ Коста Ковачевић, *О Ђурђеву-дне (Српски нар. обичај дјевојка мухамедове вјере.)*, Босанска вила, година 5, број 8, Сарајево 1889, 119.

*На постељи млад (делија)¹⁰
На постељи клечи
А од срца јечи.
К њем' долази Марија, Ангјелија –
И пита га Марија, Ангјелија:
"Шта је теби млад (делија)¹¹?" –
- "Не питај ме Марија, Ангјелија:
- Имам драгу (име дјевојке)¹²
У златне нити унићена,
У сребрена брда убрђена." –
Али му говори Марија, Ангјелија:
"Чујеш ли ме млад (име момка).¹³ –
Ако ти не ћеш твоју драгу,
Из златних нита изнитити,
Из сребрених брда узбрдити,
Црви ће те точити –
Мрави ће те скопчити". –*

Након што изговори ове ријечи, дјевојка погледа у небо и облаке, брда и дубраве, па низ оба длана окренута према себи пирне и три пута изговори сљедећи текст:

*"Вило загорко, по Богу сестрице,
Ти ми доведи драгога;
Не удри с њим:
О пањ ни о кладу,
Ни о баку бајалицу,
Ни о секу чинилицу,
Ни о шљиву родилицу,
Ни о пчелу радилицу,
Ни о кишу садилицу; –
Већ о његову ум и памет;
Удри га у главу и главне жиле,
У пету и петне жиле,
У вид и видне жиле,
У мозак и мождане жиле;
Не одузми их, вило загорко.
Црк'о, пук'о, док мени не дош'о,
Пасом се не пас'о, док мени не докас'о,
Жлицом не срк'о, док мени не дотрк'о.*

¹⁰ Умјесто *делија*, изговара се име момка.

¹¹ Исто

¹² Изговара се име дјевојке.

¹³ Изговара се име момка.

Све му дјевојке жуте жабе, Удовице гњиле кладе;

А ја му дјевојка сунце жарко,

Ја му била драга к'о његова глава!¹⁴

Овај обичај је био распрострањен, како у Босанском Петровцу тако и у петровачким селима. Наравно, он није стриктно везан за Бос. Петровац, већ и за друга мјеста у Босанској Крајини и Босни и Херцеговини у то вријеме. Данас није познато да ли се нека од млађих петровачких дјевојака бави овим бајалицама.

Стари обичаји, који се у данашње вријеме често спомињу, и на неки начин покушавају да се отргну од заборава, јесу обичаји везани за женидбу и удају. Данашњи обичај *отимања дјевојке приликом женидбе* био је присутан и у давна времена. И некада, као и данас, отмице су биле по договору, када су младић и дјевојка пркосили родитељима, јер су им бранили да ступе у брак. Отац је често био огорчен због бјежања кћери, чак се ишло толико далеко да се дјевојка читавог живота није смјела приближити родној кући. Било је случајева када је младу младожењина родбина протјеривала назад родитељима.¹⁵ Како је погубно било ићи у отмицу дјевојке, у Босанском Петровцу, у вријеме аустроугарске окупационе власти, а слободно ћу рећи и раније, из личног примјера описао је Фејзи-бег:¹⁶

Прије двије године имао сам срећу, коју си више не бих желио, да видим како цура прибјегне.

Пошао ја с једним мојим пријатељем с послом у Босански Петровац на дернек, ваишар, а с нама се упути и један од мојих рођака, да и он осејри, види, тај чувени дернек петровачки. Мој је пријатељ био у ближњем роду с неким бегом Куленовићем, па је чим смо стигли у Петровац, одмах кренуо кући тога бега скупа с мојим рођаком, јер је мој рођак, бар како вели, добро познавао с бегом, а ваљда је и знао, да бег има кћерку на захвалу, па је за хатор ње постао мусафиром њезинога оца, а ја сам отишао у "бабину кућу", у хан. Сваки би ми дан приповједао, шта му се те ноћи догодило ашикујући. Једном се престрашио њезиног бабе, други пут од слуге, трећи пут је нешто клапнуло итд.

Једне ноћи помоли се мој рођак сав у зноју и голој води: "Устај ако Бога знаш! Ено цуре, чека на вратима. Ја сам јој задо вјеру, да ћу је ноћас извести, па кад бих главом платио!"

Мени стадоше очи од чуда, а он ме зграби за руку и повуче за собом. Ја му почнем разлагати, како је то превећ нагло и опасно, али он не хтједо ни да

¹⁴ Petar Mirković, *Gjurgjev dan*, Nada, godina 2, broj 10, Sarajevo 1896, 183–185.

¹⁵ И данас има сличних случајева *протјеривања* младе или неприхватања младожење од младих родитеља. Овај други случај је чешћи. Међутим, не иде се толико далеко као некад. Обично се све заврши тако што младенци оду самостално становати, невезано за једну или другу породицу, док се страсти не смире.

¹⁶ Овдје се описује отмица муслиманске дјевојке. Начин, поступак и резултат су били исти и код Срба као и код муслимана. Наравно, сваки случај је имао своју посебност.

чује. Видив ја, да је све за бадава, што ја зубе тупим, покорим се сили и догјемо до бегова двора. Угјемо у авлију. Авлија широка као поље, мјесећ бијаше зашо за облак па у оној сумрачини чини ми се, што год угледам, да је какав људски створ, који ће нас изненада напасти. Иначе је владала мртва тишина. У кући не бијаше свјетла, знак, да је све поспало. Ми пријегјемо преко авлије, шуљајући се, као да смо дошли на робију. Све ми је ката расла од страха, а зуб ударао, као да ме је спопала трострука грозница.

Кад смо прешли преко авлије, догјемо до једних враташца, која су водила у харем. Цура је за вратима чекала. Чим је мој рогјак зовну, одмах се указа завијена, а уз њу, мислим, хизмећарица, или ашчи кадуна. Ја по обичају стару дарујем, а она ми утеслими, преда, дјевојку и одмах се брже боље поврати у кућу. Ја узмем младу испод руке и поведем је преко авлије до сокачнице врата. Ми се тако шуљасмо, кад се на један пут указа пред нама некаква крупна људескара и мени се учини у оном страху, да је главом небо подбочио. Ја станем као укопан, а мој рогјак, који игјаше за нама са голим дугијем ножем у руци скочи пред ту неман и рече: "Стојане! Дина ми ти паре ваљати неће!" Стојан не рече ништа, а он му нешта извади и стисне у руку: "Иди, пробуди Суљу и помози ми извести коње из подрума", – а на то му опет нешта кљукну у руку: "Не бој се, беже, све ће добро бити". Ја и млада стајасмо као окамењени. Стојан обукао чарапе коњима на ноге, па их води преко авлије. Бит ће, да му то није првина. Коњи бијаху упрегнути и ми се брже боље – попесмо на кола. Јурили смо: куд је брду – касом, а куд стрмо и раван, туда скоком, док не догјосмо, негдје пред зору у Кључ, – шест сахата од Петровца. Ја сам се још исти дан вратио у Петровац, а рогјак је ту преданио и дочекао сватове, који су ћак из Варцар-Вакуфа ишли пред њега и прексутра дан пјевајући и пушкарајући допратили их до њихова двора.

С почетка се неколико дана љутили младини родитељи, што је отишла без њиховог изуна, дозволе, али касније, као што то обично бива, су се измирили.¹⁷

Обичаји приликом прошње дјевојке били су слични данашњим, уз мање измјене, које су се десиле усљед друштвених и политичких промјена везаних за период послје Другог свјетског рата. До овог обичаја више држе становници села, док је градско становништво скоро у потпуности заборавило овај обичај.¹⁸ Некада је младожењин отац ишао да гледа дјевојку. Том приликом он би са собом носио плоску са ракијом. Родитељи дјевојке дочекивали су га са ручком или вечером. Он би њима приликом објода понудио своју ракију. Уколико би прихватили понуду, то би значило да прихватају брак њихове кћерке са њего-

¹⁷ Antun Hangi, *Život i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1906, 164–166.

¹⁸ Након повратка Срба Петровчана у родни град, почетком овог миленијума, примјећује се да и градско становништво, наравно у мањем проценту, примјећује овај обичај.

вим сином, уколико би одбили, од брака не би било ништа.¹⁹ Такође, на прошњу се носила добра јалова овца – печена, просачки хљеб, колачи, пите, сирац и повећа мјешина ракије. За дјевојку се спремало посебно јело. Ишао је непаран број људи, обично два мушкарца и једна жена. Мушкарци су ишли уз спреmlена јела и пиће, да добро почасте дјевојчину родбину, а жена би ишла да разгледа *дјевојчино рухо*. Када би се част завршила, просци би приликом пола-ска питали нове пријатеље *колико сватова да поведу и колики мираз да понесу*. Прије него што крену кући, дјевојка би на сваког просачког коња привезала по један пешкир за узде. Данас на прошњу иде већи број људи, такође непаран. Поред младожењиног оца, иду његова мајка, брат, сестра, кум, стриц, ујак и стари сват.²⁰ Наравно, све је већ унапријед договорено и сам чин је формалне природе. Просци иду предвече, а из куће испрошене дјевојке излазе накићени када Сунце већ увелико изађе. И данас је обичај да просци носе плоске са ракијом, коју нуде младиној родбини.

У прошлости се знало дешавати да младини родитељи уцјењују младожењине родитеље, не дајући да млада крене док ови не исплате уговорену суму новца. Ова сума се кретала између 50 и 300²¹ форинти.²² Колико је, у то вријеме, овај обичај правио проблема, свједочи податак да је морао интервенисати тадашњи митрополит дабробосански Паисије Скерлетовић (1779–1794). Он је 1780. године послао посланицу свештенству, кнезовима и народу, у којој изражава своје противљење против *овог рђавог обичаја*.²³

Најраширенији обичај врачања био је присутан када је у питању медицина. Обољели од неке болести су често вођени код *врачара*, које су својим бајањем и врачањем *враћале болесника у нови живот*.²⁴ Данас се код *врачара* и хоца воде људи који су имали неку тешку трагедију у животу, те су психички растројени, или уколико им је неко нестао у протеклом грађанском рату,²⁵ а посмртни остаци још увијек нису пронађени. Воде се и дјеца да им *бабе салију траву*. Записи су некада, по народном вјеровању, били најбољи лијек за сваку болест. Ово вјеровање било је распрострањено код народа нижег имовинског статуса и са нижим степеном образовања. Вјеровању у записе увелико су придоносиле природне несреће, ратна дешавања и неизљечиве болести.

¹⁹ Петар Мирковић, *Српски сватови у Босан. Крајини*, Босанска вила, година 2, број 23, Сарајево 1887, 359–360.

²⁰ Зависно од договора може ићи и већи број људи, мушкараца и жена.

²¹ Данас зависи од имовинског стања младожење.

²² Димитрије Руварац, *Посланица дабро-босанског митрополита Паисија бањалучким жупанима*, Први шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за годину 1901, Бања Лука 2001, 239.

²³ Исто, 240.

²⁴ Mehmedalija Husadžić, *Šta bajaju babe bajalice*, Petrovački list, година 3, број 13 i 14, Bosanski Petrovac 1984, 13.

²⁵ Мисли се на грађански рат у Босни и Херцеговини 1992–1995. године.

Бајалице нису биле стране ни када је у питању била љубав. Један такав примјер у својим истраживањима петровачких народних обичаја, осамдесетих година прошлог вијека, забиљежио је Мехмедалија Хусаџић: ... *дјевојка се креће трагом момкових стопала и говори: "Ја се не окрећем твојој стопи већ окрећем твоју памет за својом памети. Ти пуко, ти црко док мене видиш", или: кад дјевојка посматра момка кроз прстен говори: "Ја тебе не гледам, ти мене гледаш, ја сам теби златна и блага, ти друге не видиш већ мене гледаш, друге никад не видиш осим мене. Ти црко, ти пуко, док мене не видиш"*.²⁶

Извори и литература:

Штампа:

1. Коста Ковачевић, *О Турђеву-дне (Српски нар. обичај дјевојака мухамедове вјере.)*, Босанска вила, година 5, број 8, Сарајево 1889, 119.
2. Петар Мирковић, *Српски сватови у Босан. Крајини*, Босанска вила, година 2, број 23, Сарајево 1887, 359–360.
3. Petar Mirković, *Gjurgjev dan*, Nada, godina 2, broj 10, Sarajevo 1896, 183–185.
4. Mehmedalija Husadžić, *Šta bajaju babe bajalice*, Petrovački list, godina 3, broj 13 i 14, Bosanski Petrovac 1984, 13.

Литература:

1. Miroslav V. Draškić, *Narodne nošnje severozapadne Bosne*, Banja Luka 1962.
2. Димитрије Руварац, *Посланица добро-босанског митрополита Паусија бањалучким жупанима*, Први шематизам православне српске митрополије Бањалучко-Бихаћке за годину 1901, Бања Лука 2001, 239–243.
3. Милан Турјачанин, *Социологија*, Бања Лука 1998.
4. Владимир Ћоровић, *Босна и Херцеговина*, Бања Лука – Београд 1999.
5. Antun Hangi, *Život i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1906.

Енциклопедија:

Savremena administracija, Politička enciklopedija, Beograd 1975.

---

²⁶ Mehmedalija Husadžić, *navedeni rad*, 13.